

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond Muinsuskaitse ja konserveerimise
osakond

Liis Tarbe

C.R. Jakobsoni 33 kinnistu hoonetekompleksi uurimus

Objekti aadress C.R. Jakobsoni 33 ja 33a, Viljandi linn

2023

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse lõputöö

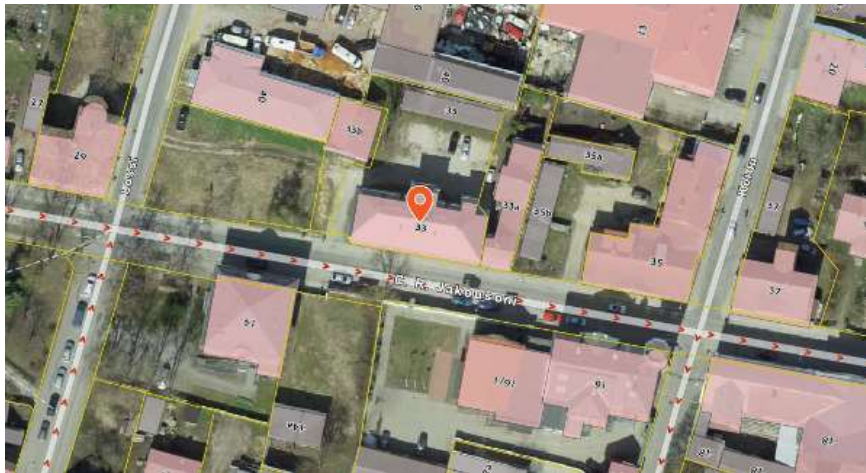
Tallinn
Aprill 2023

Sisukord

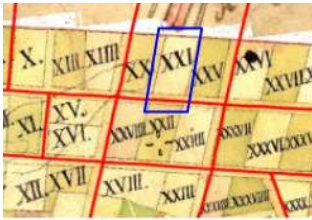

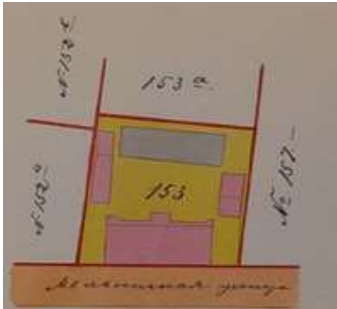

Sissejuhatus.....	3
Jakobsoni 33 ajalooline ülevaade.....	4
Stiililine määratlus.....	9
Konstruktiivsed tarindid.....	12
Hoonekompleksi väärtused.....	14
Ettepanekud 33a hoone restaureemiseks.....	14
Hoonekompleksi välisvaated.....	15
33 hoone ajaloolised detailid.....	17
33a hoone ajaloolised detailid.....	18
Fotod erinevatest aegadest.....	20
Eeskujud renoveerimistödeks.....	22
Kokkuvõte.....	23
Lisa 1.....	24
Hoonega seotud isikute elulood.....	24
Ewald von Debler.....	24
Perekond Dabbert.....	24
Hans Silbermann.....	24
Karl Theodor Grau	25
Peeter Mets	26
Vigrid Saar.....	26
Kasutatud kirjandus.....	28
arhiiviallikad- fotod.....	28
arhiiviallikad- käsikirjad.....	28
internetiallikad.....	28
elulood.....	29
ajalehekuulutused ja teadaanded Jakobsoni 33 aadressile.....	29
Suulised allikad.....	30

Sissejuhatus

Järjest enam kõneldakse sellest, kuidas hoida ajaloolisi linnasüdameid elutervete elu- ja äri-keskkondadena, nii et säiliks ka linnapildile omane ajalooline ilme. Kui tõeliselt imeliste arhitektuuripärlite puhul on pigem mõistetav ja ootuspärane, kuidas või mil määral peaks hoonega ringi käima, siis tagasihoidlikuma hoonestuse korral tekib tihti küsimus, kellele või milleks kõik need praeguseks unustusse vajunud töövõtted ja meistrite vähesusest tingitud tavapärasest suuremad kulutused. Viljandi Jakobsoni 33 kinnistu hoonestus kuulub täpselt sinna segmenti. Liiga tavaline, et tõeliselt pilku püüda, kuid miljöös säilimise vaatevinklist oluline terviku koostisosa. Antud töö eesmärk on uurida Jakobsoni 33 kinnistu ajalugu, anda hinnang praeguseks säilinud olukorrale ja teha ettepanekuid omanikele hoonestuse vääriskamaks kujundamiseks tulevikus.

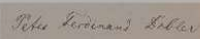

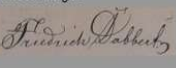

Jakobsoni 33 ajalooline ülevaade

 <p>1790. aastal kinnistu nr.153</p>	 <p>1865. aastal kinnistu nr.153</p>	 <p>1900. aastal kinnistu nr.153</p>
 <p>1912. aastal kinnistu nr.153a-le määratud servituudi plaan</p>	 <p>1950. aastal kinnistu nr.153 haljasalade kaardil</p>	 <p>1950. aastal kinnistu nr.153 sõjakahjustusi markeerival kaardil</p>

Kinnistu ajalugu säilinud linnakaartidel

1,2

- 1 Kasutatud linnakaartide fragmendid <http://vanalinnad.mooo.com/?site=Viljandi>
- 2 Kasutatud linnakaartide fragmendid "Viljandi muinsuskaitseala haljasalad" Artes Terrae <https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/uuring.pdf>

<p>Peter Ferdinand Debler- viljandi magistraadi notar omanik aastatel 1850-1858</p> <p>pärijad õde ja vend Ewald Debler- apteeker Christine Debler</p> <p>omanikud aastani 1863</p> <p style="text-align: right;">13 aastat</p>	 <p>Karl Theodor Grau foto aastast 1913 Omanikud aastatel 1912-1917</p> <p>Hans Silbermann foto aastast 1913 Omanikud aastatel 1912-1917</p> <p>Õigusteadus haridusega esimene eesti soost Viljandi linnapea 1917, mitmete vabariigi- aegsete ühingu asutaja ilge.</p> <p>Meditsiinilise haridusega- sõjaväelise teenistuskäiguga arst.</p> <p>praeguse hoone püstitajad</p> <p style="text-align: right;">5 aastat</p>
<p>Friedrich Christian Hellmuth Dabbert- kreiskooli inspektor, linna koolide juhataja, linnakaasnik tegutses peamiselt Valgas ostja 1863</p> <p>pärijad vend ja 2 õde aastast 1885 Eduard Gustav Dabbert- arst Alexandrine Elisabeth Johanna* Specht (sündinud Dabbert) Anna Julie* Marie Wohlgermuth (sündinud Dabbert) omanikud aastani 1894</p> <p style="text-align: right;">Varasema hoone püstitajad 31 aastat</p>	 <p>Peeter mets ärimees ettevõtte Aiko omanik, osanik ja juhtkondade ilge ka mitmes teises ettevõttes.</p> <p>Perekond Mets koos Peeter Metsaga; foto perekonna albumist Omanikud ja elanikud 1917-1940</p> <p style="text-align: right;">23 aastat</p>
<p>Ado Hermann poeg Juss- Aakre valla talupoeg ostja 1894</p> <p>Ado Jussi pärijad alates 1897 Elise (sündinud Krmer) Juss- hiljem Rebane Anna-Marie Juss Linda- Auguste Juss Julie Sophie (sündinud Juss) ja Jaan Pertma omanikud aastatel 1897-1912</p> <p style="text-align: right;">18 aastat</p>	 <p>Johannes Männik omanik ja elanik aastatel 1940-1944 kuni natsionaliseerimiseni ja Siberisse saatmiseni</p> <p>Viratsi meierei juustutööstuse omanik. Tema äi oli tuntud vabadusvõitleja Anton Irve vend. Omab Hiljem Anton Irve vennale kuulunud Vastla Karjamõisa</p> <p style="text-align: right;">4 aastat</p>

Kinnistu ajalugu omanike vahetumise lõikes

3 4 5 6 7 8
, , , , ,

Esimene kinnistu äramärkimine on leitav 1790.-aasta kaardil. Hoonestus antud ajajärgul kinnistul puudub. Kaart ise pärineb ajast, kui 1789 tegeletakse Viljandis uute linnaosade rajamisega ning tekib Jakobsoni tänav (antud ajajärgul Mühlen strasse) endistele Viljandi mõisa maadele, kus varem paiknesid linakasvatuse põllud.

Esimene kirjalik dokument, mis on seotud antud kinnistuga pärineb aastast 1850, kus *Peter Ferdinand Debler*, Viljandi magistraadi notar, saab kinnistu nr.153 omanikuks. P. F. Debler pärandab kinnistu (1853) oma lastele Ewaldile ja Kristiinile. Peale kinnistu müüki suunduvad pärijad Marienhoffi mõisa talupidajateks. Ewaldi (1850-1903) nimi tuleb paaril korral tole-aegsetes Viljandi ajalehtedes esile seoses Marienhoffi valduste müügiga- millest kahe teise kinnistuga liitmisel saab Jämejala mõis. Teisel korral mainitakse Deblerit proviisorina ja tal lubatakse avada Viljandi linnarahva tungival nõudmisel teine linna apteek aastal 1883³.

1863.aastal ostab kinnistu Debleritelt kreiskoolide inspektor, linnakoolide juhataja ja

3 Kasutatud kinnistu ostumüügi tehinguid kirjeldavat toimikut ajavahemiskust 1894-1942 EAA.3760.2.742
<https://ais.ra.ee/et/description-unit/view?id=200000002627>

4 Kasutatud perekond Pertma fotot J. Rieti kogust 1906- EFA.215.4.9494
<https://www.ra.ee/fotis/index.php/et/photo/view?id=75957>

5 Kasutatud Silbermanni fotot aastast 1913 J. Rieti kogust- VM VMF 424:739 F
<https://www.muis.ee/museaalView/2782177>

6 Kasutatud Karl Grau elulugu ja fotot
http://viljandibibli.blogspot.com/2021/03/vlrk-110-viljandi-esimese-lugemisringi_79.html

7 Kasutatud perekond Metsa erakogu fotot

8 Kasutatud Johannes Männiku fotot

<https://www.geni.com/people/Johannes-M%C3%A4nnik/6000000054478506095>

9 Kasutatud "Kilde Viljandi meditsiini ajaloost " Heiki Raudla
https://vmh.ee/public/Kilde_Viljandi_meditsiini_ajaloost_H_Raudla_2012.pdf

linnaametnik *Friedrich Christian Hellmuth Dabbert*¹⁰. Nende ajast pärineval linnakaardil (1865) on antud kinnistule märgitud praegusele peahoone mahule sarnases mahus peahoone (praegune aadress Jakobsoni 33), kivist kõrvalhoone (praegune aadress Jakobsoni 33b) ja 2 puidust abihoonet, millest üks on ilmselt puukuur ja teine pesu/katlamaja (praegune aadress Jakobsoni 33a). Kinnistule kuulub suurem maalapp hoonestuse taga.

Aastast 1885 saavad kinnistu omanikeks pärijad arst Eduard Gustav Dabbert, Alexandrine Elisabeth Johanna Specht (sündinud Dabbert) ja Anna Julie Marie Wohlgemuth (sündinud Dabbert).

Dabbertid müüvad kinnistu 1894. aastal Aakre valla talupojale Ado Hermannile p. Jussile. Aastast 1897 saavad omanikeks Ado Jussi pärijad- abikaasa Els uue nimega Rebane (endine Juss) ja 3 tütar. Neil jääb kinnistu määratud suurusega ühisomandisse. Dokumentidest kajastub, et sellel ajajärgul elavad omanikud teistel aadressidel ehk siis leiab kinnitust 1900 aasta kaardil kujutatud olukord, kus hoonestus antud kinnistul puudub. Kaks aastat peale uue abikaasa (Hans Rebane) surma müüb Els Rebane koos teiste pärijatega kinnistu maha.

1912. aastal ostavad hilisemas elus tuntud sõjaväearst Hans Silbermann ja advokaat Karl Grau ülesse kõik antud hoonega seotud omanike osalused ja hüpoteegid. Nende omanike ajast pärineb ka praeguseni säilinud hoonestus. Antud ajajärgul tegutses H. Silbermann Viljandis arstina, lühikest aega ka Viljandi haigla juhatajana ja erinevatel sõjaväelise hierarhiaga määratud kohtadel tol ajal kiiresti vahetunud võimustusolukorras. Karl Grau on Viljandi ajalehe „Sakala“ vastutav toimetaja 1912-1917. 1917-nenda aasta lõpus ka pool aastat esimene Eesti soost Viljandi linnapea.

Foto paremas servas näha esimese korruse jagu laotud Jakobsoni 33 peahoone rõhtpalk seinaga ehitusmaterjali ning hoone tagastamisdokumentides kirjeldatud plankmaterjalist hoovi värvavat.

Foto vasakus servas näha Jakobsoni 33 peahoone ehitust katusekonstruktsioonide loomise ajast

Ehitusaegsed fotod Riiti fotokogust aastast 1913

11

Silbermann ja Grau müüvad kinnistu 1917 aastal Peeter Metsale koos kõigi senini üles jäänud hüpoteekidega. Peeter Mets omab ja elab antud kinnistul oma perega 30 aastat. Temast saab Viljandi linna tuntud ja tunnustatud ärimees. Ta tuntuim ettevõtte „Alko“ on ära märgitud kui Viljandi linna -au ja uhkus. Ettevõtte tooted liköörid ja vahuveinid pälvivad riiklikel mõõduvõttudel omasuguste seas mitmeid auhindu¹². Tema aega jääb ka Jakobsoni 33a jääva hoone ümberehitus, kus pesumaja/katlamaja abihoonetele ehitatakse külge tänavani ulatav

¹⁰ Kasutatud Friedrich Christian Hellmuth Dabberti järelhüüe Valga Linna kroonika 28.08.1884

<https://valgalinn.ee/wiki/2792-endine-linnakoolide-juhataja-ja-kreisikooli-inspektor-t-dabbert-suri-tartus/>

¹¹ Kasutatud 1913. aastast Riiti fotosid Viljandi Muuseumi fotokogust

VM VMF 424:973 F <https://www.muis.ee/museaalView/2796886> ja VM VMF 424:973 F <https://www.muis.ee/museaalView/2796886>

¹² Kasutatud Peeter Metsa 70- nendale sünnipäevale pühendatud artiklit Sakalas aastal 1935

<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaew19370327.2.27&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTP%7ctxAU%7ctxTA----->

kauplusena käiku minev kitsas hoonemaht (praegune Jakobsoni 33a) ning hoovipoolsesse osasse kahekorruselised puukuurid.

*Jakobsoni 33a punase ringiga piiritletud alas
Kaitseliidu fotod 1926. aasta talvest autor; E.Adolf*

13

Peeter Mets müüb kinnistu 1940. aastal Johannes Männikule. Antud omaniku aega võib Jakobsoni 33 aadressile paigutada ajalehe kuulutuste põhjal piimasaadustega kaupleva kaupluse, mida juhip J. Elp¹⁴. Samuti tegutseb kuulutuste põhjal hoones ka tuntud looma-arst Vidrik Saar¹⁵. Johannes Männiku omandis hoone natsionaliseeritakse. 1949. aastal tema vara konfiskeeritakse ja 1950. aastal saadetakse Siberisse. Johannes Männiku Siberisse saatmise põhjus on väidetavalt seotud faktiga, et Johannes Männiku äi oli tuntud vabadusõitleja Anton Irve vend. Johannes Männik sureb 1956. aastal Siberis. Konfiskeerimisaktis on märgitud, et veel sellel ajal kuulus kinnistu juurde suur viljapuu-aed (kinnistu 153a) ja endiselt oli käigus kauplus koos leti ja inventariga¹⁶.

Sõjakahjustuste olukorda illustreeriva kaardi analüüs näitab, et antud kinnistu jäi sõjakahjustustest puutumata. Küll lähevad just sõja ajal kaotsi hoonete joonised ja mingil põhjusel on kajastamata praegune 33b hoonemaht.

Nõukogude aja algusesse jääb peahoone ümberehitus väiksemateks korteriteks. Kui varasemalt jäi peahoonesse 4 suurt korterit ja kummalegi korrusele üks ühine kuivkäimla, siis nõukogude aja ümberehitus teeb kõik korterid kaheks ning lisab kõikidesse korteritesse tualett/pesuruumi ning köögi. Nelja suure korteriga majast saab 8 väiksema korteriga hoone. Korduvalt remonditakse kõike varasemaid kihte eemaldades peatrepikoda¹⁷. Võrdlemisi puutumatusena säilib hoone tagumine kivi-trepikoda ja puitverandad hoone tagaküljel.

13 Kasutaud E. Adolphi kaitseliidu fotosid aastast 1926 Viljandi Muuseumi fotokogu VM VMF 462:23/3 F <https://www.muis.ee/museaalview/2904403> ja VM VMF 462:23/4 F <https://www.muis.ee/museaalview/2904404>

14 Kasutatud piimamüügi teada-andeid Jakobsoni 33 aadressile ajalehes "Sakala" <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=is&oid=sakalaew19411122&type=staticpdf>

15 Kasutatud W. Saare kuulutust ajalehest „Sakala“ <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaew19420117.2.15&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->

16 Kasutatud - Õigusvastaselt võõrandatud Jakobsoni 33, 33A, 33B varade toimik nr.02006. Avaldaja Männik, Aivar; Männik, Arved EAA.M-890.5. 83

17 Kasutatud pika-aegse elaniku Hellen Randoja mälestusi.

Esimesed joonised antud hoonetekompleksist on pärit 1951. aasta inventariseerimisest. Jooniste mahust puuduvad plaanid, kuid kajastuvad vaated. Joonistele on kirjutatud-loodusest ülesse mõõdetud-.

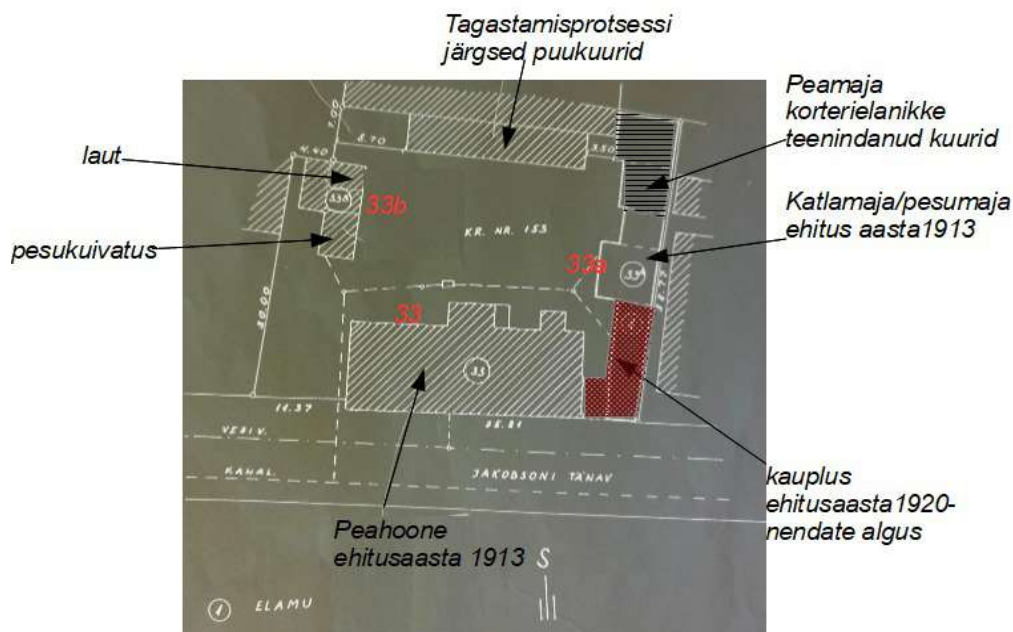
1991. aastal alustavad õigusjärgsed omanikud Aivar ja Arved Männik pärijatena Johannes Männikult õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamise protsessi¹⁸. Aastal 1994 saavad nad soovitud mahtudes kompettsiooni ja tagasi kinnistu Jakobsoni 33. Kinnistu juurde ei kuulu enam hoonestuse taha jäänud viljapuu-aed (kinnistu 153a), mis ehitati nõukogude ajal erineva funktsiooniga tootmis- ja laohooneid täis. Männikud tükeldavad omakorda kinnistu kolmeks 33, 33a ja 33b ning müüvad osad maha. Algselt jäävad 33 ja 33a erinevate omanike ühisomandisse. Peamaja saab omandisse 2005¹⁹. aastal ja 33a 2022²⁰.

Tagastamisakti hindamislehel on märgitud inventari hulka ka praeguseks kadunud plankaed ja rauast väravad. Peamaja ehitusaastaks on määratud 1901. Jakobsoni 33a hoone ehitusaastaks on märgitud 1926²¹. Milliste andmete põhjal seda on tehtud, jääb segaseks.

Rieti kogust leitud 2 ehitusaegset fotot tõendavad, et peahoone ehitusaasta on 1913-1914.

1926. aasta kaitseliidu aerofotode põhjal võib väita, et praegne Jakobsoni 33a hooneosa oli selleks ajaks juba täismahus olemas. Ehk siis võib selle ehitusaastad dateerida kusagile 1920nendate algusesse.

Taasiseseivumisaja algusesse jääb peahoone suurema puitveranda ja veidi hiljem ka kahekorruselise puukuuride mahu lammutus 33a hoone otsas. Uksed vahetatakse metalluste vastu. Algsed puitaknad vahetatakse plastakende vastu ja renoveeritakse ja asendatakse katuse kivi-immitatsioon plekk-katuse vastu²².

Skeemi aluseks M.Hirve koostatud plaan 1997 aastast – täiendatud autori poolt.

23

18 Kasutatud - Õigusvastaselt võõrandatud Jakobsoni 33, 33A, 33B varade toimik nr.02006. Avaldaja Männik, Aivar; Männik, Arved EAA.M-890.5. 83

19 Kasutatud Jakobsoni 33 korteriühistu dokumendikausta

20 Kasutatud Jakobsoni 33a ostu-müügi tehinguid kirjeldavat kausta

21 Kasutatud - Õigusvastaselt võõrandatud Jakobsoni 33, 33A, 33B varade toimik nr.02006. Avaldaja Männik, Aivar; Männik, Arved EAA.M-890.5. 83

22 Kasutatud pika-aegse elaniku Hellen Randoja mälestusi

23 Kasutatud Jakobsoni 33 korteriühistu dokumendikausta kuulunud joonist M. Hirvelt 1997. aastast

Stiililine määratlus.

Võib kujutleda, milliseid unistusi kandsid antud hoone ehitajad/omanikud Karl Grau ja Hans Silbermann, kes vahetult enne antud hoonetekompleksi püstitamist olid seotud Sakala Korporatsiooni konvendihooone projekti tellimise ja rajamisega. Unistuste silmapiiril oli ilmselt Armas Lindgren ja Wivi Lönni kujundatud hoone Tartus²⁴. Isiklikud finantsid aga võimaldasid oluliselt tagasihoidlikuma tulemuse. Algselt hoonetele kavandatud võrdlemisi rikkalik juugendlik krohvdekoor, mis on näha 1951 aasta inventariseerimisjoonistel, sarnaneb oma olemuselt kõrvaloleva endise seltsimaja „Koit“ ning veidi eemaloleva Jakobsoni 47c praeguse Viljandi huvikooli hoone dekoorige²⁵. Tööde käigus asendus pidulik välisilme ilmselt majanduslikel kaalutlustel väga lihtsaks, ainult kergete juugendlike tunnustega hooneks. Stiililiselt äratuntav juugendlik on akende pikaks venitatud kuju ja raamistiku jaotus. Sarnaselt paljudele teistele samast ajastust pärinevatele Viljandi hoonetele on kasutatud võtet, kus akna välimine leng ja raam on tugevalt koloriitne- antud hoone puhul roheline ja sisemised raamid valged²⁶. Tänavapoolsel küljel on akende ümber eenduvad, krohvitud ehisraamid. Hoovipool on kasutatud sama mõtte lihtsamat puitmajale omasemat lahendust, kus akna ümber on puidust konstruktiivsed elemendid jäetud nähtavale ja värvitud aknaga sarnaselt roheliseks. Viljandis levinud juugendile omaselt on enamik hoonest viimistletud pritskrohviga. Alumises osas on kasutatud silekrohvi.

Interjöõri kihistustes on juugendist säilinud peamajas ainult tagumine trepikoda koos malmist käsipuupostidega, mis ilmselt inimlikel põhjustel on kõik erinevad. Samuti on säilinud 1 trepikoja uks ja pööningule viiv puit-trepp. Teised detailid on praeguseks mitmete remont-tööde käigus paraku kadunud²⁷. Võimalik, et on säilinud veel mõned korterite siseüksed koos katteliistudega. Antud teema vajab veel uurimist.

Peeter Metsa fotodelt on näha, et ruumi seinad on lahendatud horisontaalvöödena, kus alumises osas on tumedam tapeet, mille lõpetab umbes 10cm laiune bordüür ning ukseleistu ülemiselt joonelt on sein krohvitud laega kokku valgeks. Põrandad on olnud laudpõrandad. Hooned on olnud uhkeid kahepoolega uksi. Uste kujundus on olnud kolme tahvliga, kus pikaks on venitatud keskmine tahvel. Hinged on antud ajastul laialt levinud lahendused värvitud ukselehega sarnasesse viimistlusse. Lingid metalne kombineeritud heleda puiduga²⁸. Jakobsoni 33a hoone tänaseks säilinud juugendlikud momendid on tänavapoolne fassaad oma aknede/uste paiknemisega krohvitud ehisraamides. Säilinud on ka algupärane krohv küll tunduvalt hilisema värvikäsitleusega. Algset väliskrohvi nägi 33a kangipealse toa seinakihtide avamisel ja see oli naturaalne beež- ilmselt sama toon, mis seltsimaja „Koit“ hoonel. Säilinud on algupärased uste/ akende luukide müüridesse ankurdatud erinevad kinnitusdetailid²⁹. Interjöõris on juugendlikult lahendatud kauplusepinna seinakrohvide tonaalsus tumedates sinakas-rohekates toonides ja kahe ukse juugendlike teravtippudega uksehinged. Ülakorruse tubades on kasutatud kaltsumustriga kaunistatud lubikrohvi.

24 Kasutatud „Sakala konvendihooone ehituslugu Tartus“ <https://sakala.ee/tartu-konvendihooone-ehitusloost>

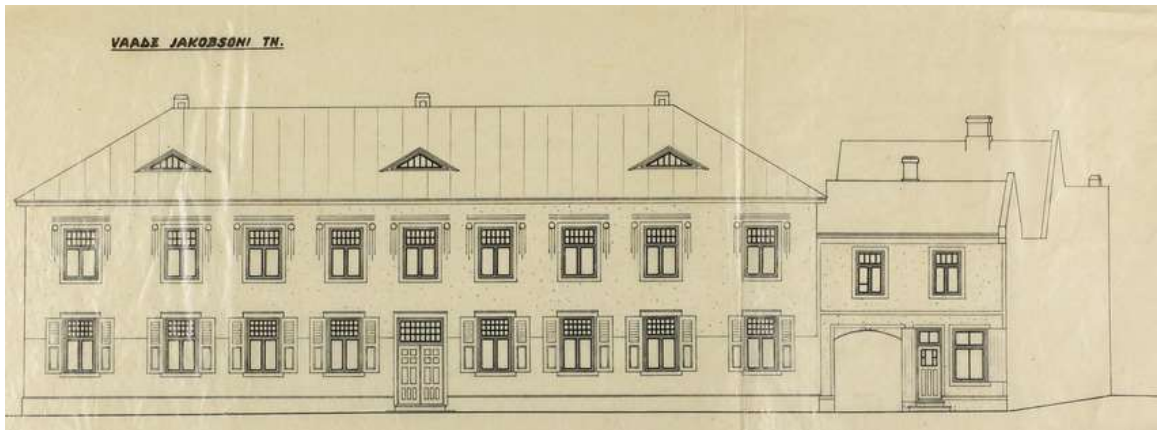
25 Vaata fotosid peatükist „Eeskujusid renoveerimistöökdeks“

26 Kasutatud Madli Pätsi mälestusi vestlustest perekond Metsa liikmetega

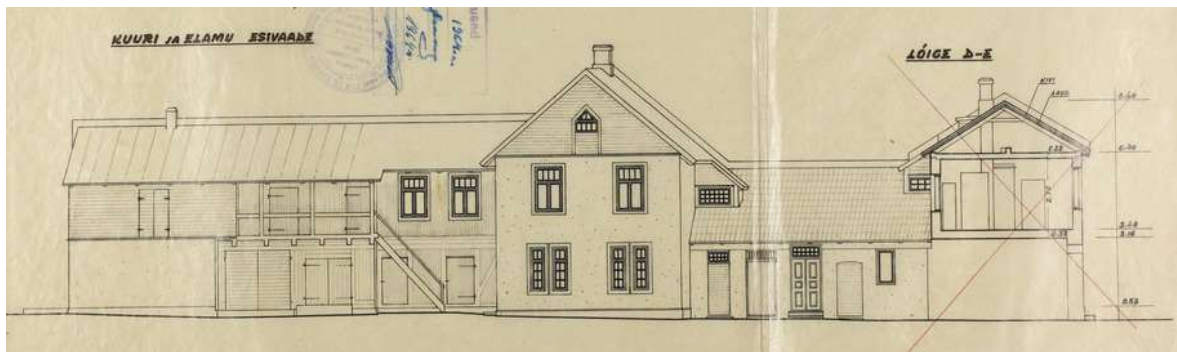
27 Vaata fotosid peatükist „33 hoone ajaloolised detailid“!

28 Vaata fotosid leheküljelt 9 !

29 Vaata fotosid peatükist „33a ajaloolised detailid“

Joonisel on alla kirjutatud, et tegu on looduses ülesse mõõdetud hoone plaanide/joonistega. Fassaadil näha olev juugend-dekoor ei ole „mäletavte elanike“ sõnutsi kunagi teostunud, küll on tõene akende raamistiku jaotised. Peamaja krohvi uuendamisel võiks siiski teha varasemate krohvikihide uuringu.

Joonisel näha praeguseks lammutatud kuuride maht ja praeguseks oluliselt teisenenud akendejaotus

Joonisel näha peahoone tänaseks lammutatud puitveranda. Näha ka Jakobsoni 33a otsakuuride tänaseks lammutatud maht. Tänapäevaks on kadunud ka repikoja mahust vasakule jääv keldriukse maht.

Inventariseerimisjoonised aastast 1951³⁰

30 Kasutatud kinnistu jooniseid aastast 1951 EAA.M-909.1.12699

Talvine vaade hoone hoovipoolsele fassaadile. Foto põhjal võib väita, et esjalgu ehitati hoonele ainult üks puidust tagaveranda. Jakobsoni 33a-poolne väiksem puitveranda lisati hiljem.

Suvine vaade hoone hoovipoolsele fassaadile; suurelt praeguseks lammutatud puidust veranda maht.

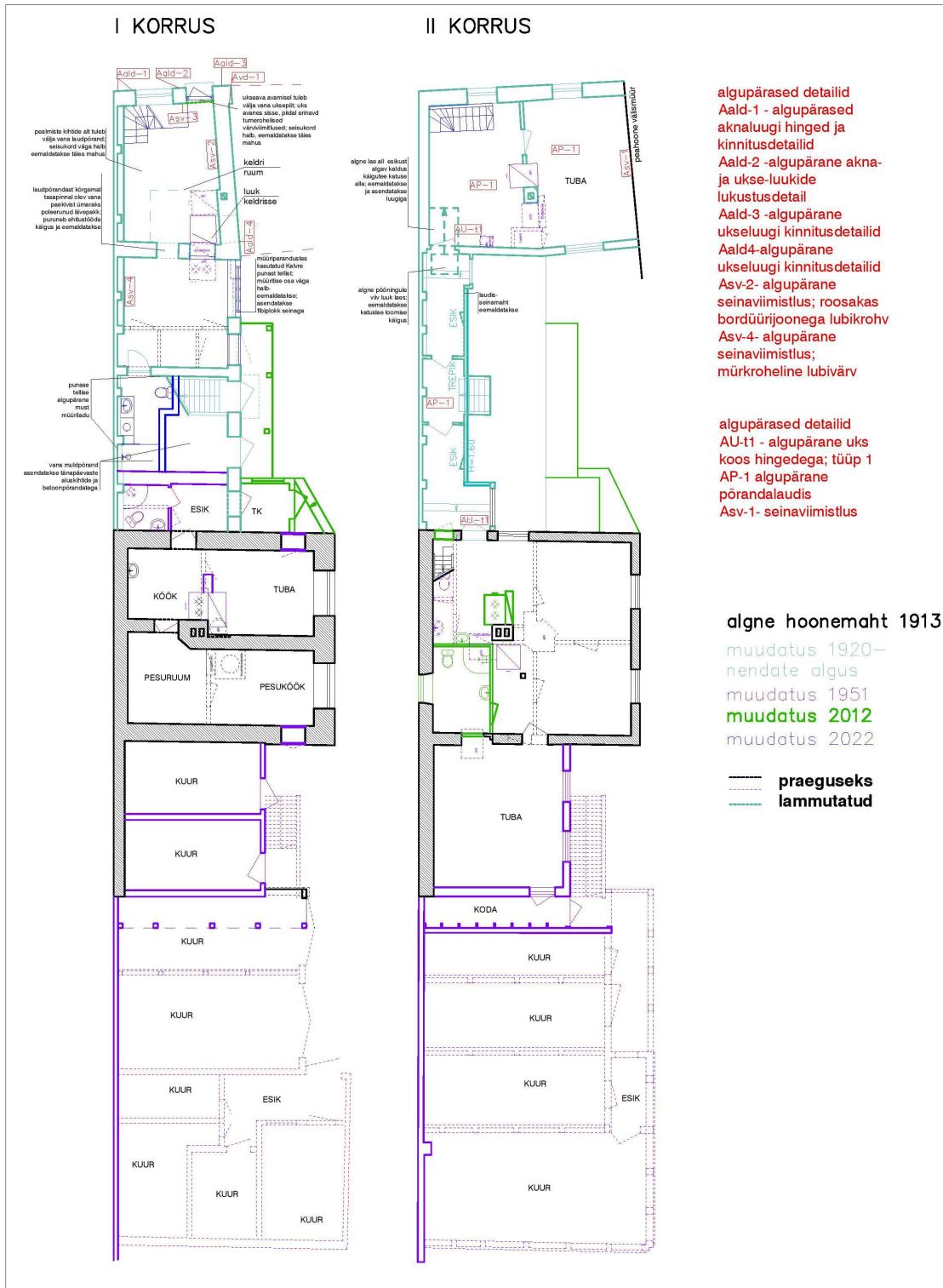
Ruumi seinad on lahendatud horisontaalvöödena, kus alumises osas on tumedam tapeet, mille lõpetab umbes 10cm laiune tapeedi-bordüür ning ukseliistu ülemiselt joonelt on sein krohvitud laega kokku valgeks. Põrandad on olnud laudpõrandad. Hoones on olnud uhkeid kahepoolega uksi. Uste kujundus on olnud kolme tahvliga, kus pikaks on venitatud keskmine tahvel. Hinged on antud ajastul laialt levinud lahendused värvitud ukselehtga sarnasesse viimistlusse. Lingid hõbedane kombineeritud heleda puiduga. „Mäletajate“ sõnul on hoones olnud algselt uhked värvilised glasuuritud pindadega ahjud.

Perekond Metsa perekonna-albumi fotod ajavahemikust 1917-1940

Lähikondsete mälestustest on teada, et Peeter Metsa aegadel oli oma algses kasutuses katlamaja/pesumaja. Preilide parima väljanägemise huvides toodi juustepesu vett Viljandi järvest³¹.

³¹ Madli Vallikivi-Pätsu mälestused perekond Metsa juttudest.

Konstruktiivsed tarindid.

Joonise autor; Liis Tarbe 2023 aastal
 Joonised koostatud Agnes Joala 2019 aastal teostatud mõõdistusjooniste põhjal

Kuna linnakaartidel on varasemate hoonete mahud kujutatud väga sarnases suuruses ja asukohas on võimalik, et kasutati ära varasema hoonetekompleksi vundamente. Keeruliste omandisuhete tõttu on täpsem uurimine antud ajahetkel raskendatud. Jakobsoni 33 hoonel on vanemate elanike sõnul tervet hoone pinda markeeriv kelder. Nõukogude aja algusesse jäänud suuremate ehitustööde käigus täideti sellest pool tekkinud ehitusprahiga. Hetkel on ligipääsetavad keldri ruumid ainult pooles hoone mahus. Elukorruste mahus on hoone krohvitud välispinnaga rõhtpalk hoone. Hoovipoolsed küljed vähemalt endise puitveranda lähistel on püstpalk konstruktsioonis. Pööningukorrus on madal ja pole kasutatav. Kõik konstruktsioonid on katuste vahetamise käigus uuendatud.

33a hoone tagumine vanem osa aastast 1913 on maakivi soklil rõhtpalkhoone krohvitud välispinnaga. Krundi piiril olev tulemüür on vanemas osas laotud punasest tellisest- hilisemad nõukogude aegsed lisad kuuride osas silikaattellistest. Müüri vanemad osad on krohvitud sileda lubikrohviga, uuemad osad tsementkrohviga. Tänavapoolne hoone osa on hilisem juurdeehitus. Ilmselt jääb ehitus 1920-nendate aastate algusesse. Suure tõenäosusega on antud osas olnud alati teenindus ja äripind koos vajalike laoruumidega. Välismüürid laotud punasest tellisest, mõned hilisemad kinnimüürimised on tehtud „Kalvre“ märgiga tellistest. Kaupluse põrand oli algselt alt tuulutusega laudpõrand, algsetes kuurides muldpõrand. Veel 2020. aastal oli keskne kuurimaht muldpõrandaga. Vahelae ja katusekonstruktsioonid on puidust. Piltide põhjal võib väita, et hoone ehitati algselt plekk-katusega. Elanike sõnul on hoonel olnud ka eterniitkatuse. Praeguseks lahenduseks on kivi-immitatsiooniga pruun plekk-katuse. Tulemüüri serval on näha katusekivi jäljendid.

33b hoone kohta hetkel andmed puuduvad.

Hoonekompleksi väärtused.

1. Säilinud algupärane kinnistu tihedus ja hoonete mahud.
2. Säilinud algupärane 33 ja 33a hoone krohvpindadega viimistlus.
3. Säilinud suures mahus algsed akende ja uste asukohad.
4. Kohati säilinud akna ja ukse luukide sepiskannad (33a uuema hooneosa aknad/uksed) ning sepishinged (33 hoone keldriuks), mida saab võtta aluseks analoogide valmistamisel.
5. Hästi säilinud jooniste ja fotode põhjal võimalik taasluua praeguseks kaduma läinud akende ja välisuste kuju ning peahoone tagaküljel olnud suurem puitveranda.
6. Hästi loetav algne hoonesisene liikumisskeem hoonetes 33 ja 33a.
7. Algupäraselt säilinud hoone 33 kivitrepikoda.
8. Algupäraselt säilinud hoone 33a puit-trepikoda.
9. Algupärasel puitpõrandad hoone 33a II-1 korrusel.
10. Ilmselt algupärane siseuks koos suluste ja hingedega peahoone trepikodade vahel teisel korrusel- mida saab võtta eeskujuks teiste üldalade siseuste taasloomisel.
11. Algupärasel korterite välisüksed hoones 33a teisel korrusel.

Ettepanekud 33a hoone restaureemiseks.

Jakobsoni 33A hoone üldine seisukord on rahuldav. Kuna hoonel on olnud alati katus, siis puuduvad tugevad läbijooksud ja liigniiskusest tulenevad suured kahjustused. Küll on pinnase ja tänavatasapinna tõus kahjustanud jäädavalt esimese korruse laudpõranda. Pikemas perspektiivis tuleks jälgida, et ei linn ega kaasomanikud ei tekitaks pinnasele lisakihte. Kindlasti tuleks tegeleda kõrvaloleva kinnistu puukuuriga, mille katusekalde suund on vastu Jakobsoni 33a hoone tule müüri pea terve tule müüri pikkuses. Antud probleemi mittelahendamine tekitab ilmselt suuri niiskuskahjustusi nii eksterjööril kui ka interjööril ehituskihtides. Pinnasekihtide tõus on ummuksisse jätnud ka osaliselt hoone all oleva keldri. Tuleks välja mõelda töötav tuulutuslahendus ja vältida puidust esemete hoiustamist antud hetkel vägagi niiskes keskkonnas.

Suuremahuliste renoveerimistöde puhul oleks hea vahetada praegune katus vanadel fotodel nähtava valtsplekk katuse vastu. Tuleks lisada praeguseks kadunud müüriplekid tule müüri ülemisse serva. Lisada ja uuendada korstnaplekid.

Müürides paiknevate korstnate olukord on hea ja nende seisukorda tuleks ka edaspidi heaperemehelikult jälgida. Kui tekib vajadus praegu töötavad ahjud välja lõhkuda, siis uute lahenduste loomisel võtta eeskujuks näiteks Jakobsoni 18 kinnistul oleva endise seltsimaja „Koit“, ruumides säilinud krohvitud lahendustega samasse ajastusse dateeritud ahju. Parema üldilme saavutamiseks tuleks praegused plastaknad vahetada puitakende vastu. Akende kujustamisel jälgida 1951 aasta inventariseerimisjoonistel näha olevaid ilmselt algseid proportsioone ja põhimõtteid. Võimalusel jälgida vanadel fotodel olevat toleaeget tava anda välimisele aknaraamile ja lengile tugevam algne roheline toon. Hoone

ilmestamiseks tuleks taastada tänavapoolse frondi ukse ja akna luugid. Kasutada ära säilinud luukide erinevad kinnituskronšteinid. Aknaluukide loomisel teostada antud ajastule omaseid tappidega lahendusi ja sepishingesid. Võimalusel võiks sama ajastu eeskujude järgi taastada kangialuse metallväravad.

Hoone algne väliskrohvi seiskord on mõningate parandustega üldiselt hästi säilinud.

Värskema ilme saavutamiseks teha kohtparandused ja värvida üle lubivärviga. Algset naturaalse tooniga krohvi pole ilmselt mõistlik taastada.

Tänavapoolselt frondilt selgelt tajutav hoone vajumine Jacobsoni 33 peahoone suunale on ilmselt olnud ehitusjärgne ja ei ole progresseeruva iseloomuga. Kui omanikule pole vastukarva mõningane „ajast räsitud“ viltune ilme võib antud viltususega konstruktiivselt mitte tegeleda. Küll tekitab see probleeme akende vahetusel, mille avad on rombjaks vajunud. Eraldi teemana tuleks käsitleda alates 90-ndate algusest tekkinud kohati koomiliselt mõjuvaid juurdeehitusi hoone tagaküljel. Ilmselt oleks mõistlik kõik ilma arhitekti osaluseta tekkinud hoonelisad lammutada ja taastada algupärasele ligilähedane lahendus.

Siseruumide lahendamisel tuleks võimaluse korral säilitada teise korruse autentselt säilinud vanad laudpõrandad. Võiks säilitada 2 algset korterite peaust II-I korrusel koos hingedega. Võimalusel jätta mõni algse kaltsukrohvi viimistluse avang seintes. Seinte viimistluskihtides kasutada algset lahendust lubikrohv roomatil. Soovi korral jälgida algset bordüürijoone lahendust.

Hoonekompleksi välisvaated

autori fotod aastast 2023

Jakobsoni tänava poolne peafassaad

Hoovipoolne vaade peahoonele

Hoovipoolne vaade 33a hoone vanemale hooneosale

Esiplaanil 33a vanem hooneosa. Tagaplaanil Jakobsoni tänavale avanev kangialune

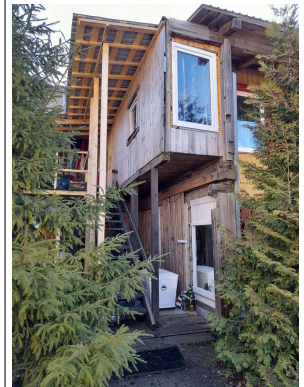
*33a uuem hooneosa
Vasakul 2000-nendatel
lisatud tuulekoda ja
varikatus*

33a uuem hooneosa

*33a tänaseks lammutatud
kahekorruseliste kuuride
tugisein; puittalastik on
kivimüüri sisse
projekteeritud; hiljem on
müürimaht kaetud
tsementkrohviga*

*33a endiste kuuridepoolne
majaots isekulgenud
arhitektuurilises
lahenduses*

*33a kuuridepoolse
hooneotsa isetekkeline
arhitektuur*

*Fotol näha
naaberkinnistu kuur, mille
vihmavesi voolab vastu
33a tulemüüri seina*

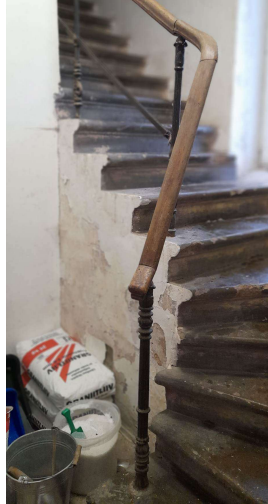

*Fotol näha 33a vanema ja uuema hooneosa-vahelist
müüriõmblusjoont ja isetekkelisi aknaid.*

33b hoone on kaotanud tänaseks oma ajaloolise välisilme, kuid on säilitanud algse mahu: näha on ka algset maakivist soklit

33 hoone ajaloolised detailid.

 <p><i>Peamaja kivitrepikoja algupärane uks II-l korrusel</i></p>	 <p><i>algupärane ukse link; puit / metall kombinatsioon</i></p>	 <p><i>Algupärane ukse hing</i></p>	
			
<p><i>Peamaja kivitrepikoja puit-trepp II-lt korruselt pööningule</i></p>			
 <p><i>Peamaja kivitrepikoja betoon trepp hoovi tasapinnalt esimeselt II-le</i></p>	 <p><i>Malmist vertikaalpostid on erinevad; kolme eri tüüpi</i></p>		 <p><i>Kõik kivist müüri ja trepipinnad on lubikrohv viimistluses</i></p>

 <p><i>Peamaja hoovikäigu krohviviimistluste erisus; alumises osas silekrohv, ülemises pritskrohv, akende ümber kontrasttoonis eenduv ehisraam</i></p>	 <p><i>Säilinud puitveranda aknaraamistus ja laudis</i></p>	 <p><i>Keldri uks sepishingede ja laudisega</i></p>
---	--	---

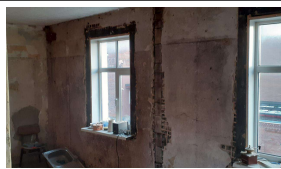
33a hoone ajaloolised detailid

autori fotod aastast 2023

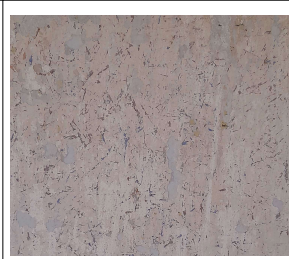
 <p><i>Poe väliskuse luugi lukustusankru müürisisene hülss (hülssi sees tänapäevane aasaga keermelatt)</i></p>	 <p><i>Külgfassaadi sissemüüritud sepishingekand</i></p>	 <p><i>Kangialuse sepivärava müürisisesed sepishingede kannad</i></p>	 <p><i>Tänavapoolsel fassaadil kinni müüritud endine kaupluse peauks; säilinud kõik I korruse aknaluukide müüri kinnitatud sepi detailid; foto aastast 2020</i></p>
---	---	---	--

Fotol näha algupärane krohvitud seinaviimistlus II-l korrusel; tehtud otse naabermaja välimise pritskrohvi kihi peale; tapeetide kihistused on 1964.- aasta makulatuuril.

Fotol näha, et algne seinte viimistluskeem oli II korruse korteri siseruumides ühtne oma kõrgusjaotustes kõikides ruumides.

Siseruumides II-l korrusel kasutatud kaltsumarmori fragment; Esimene kiht helesinine lubivärv; teine kiht; heleroosal taustal tumedama sinise ja pruunide joonte kaltsumarmor.

II-korruse korteri algupärane laudpõrand tugevalt kulunud ja suurte vahedega (viimistlus fotol aastast 2022).

I-l korrusel kaupluse väliste ukse/akna- luukide lukustuse müürisisene hülss (hülssis tänapäevane liblikmutter).

I-l korrusel kaupluse akna/ukse seina krohvi viimistlus; allosas rohekates/sinakates toonides kontrastse bordüürijoonega lahendus.

I-l korrusel kaupluseruumi algne lubikrohvist seinaviimistlus; alaosas roosakad toonid. Fotol näha algsed puittüüblid müüris kaupluse sisustuse kandmiseks.

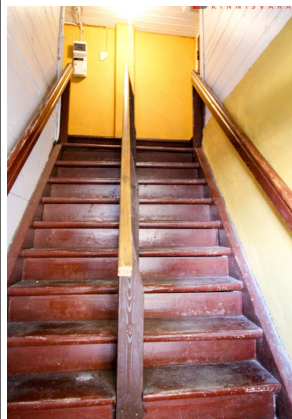
I-l korrusel kaupluse tagaruumi seinaviimistlus; lubikrohvil; tulmeroheline lubivärv seina alumisel osal.

Fotod erinevatest aegadest.

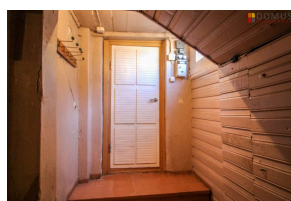
fotod kinnisvaraportaali lehekülgedelt

*II-le korrusele viiv
trepikoda aastal 2012*

*II-le korrusele viiv
trepikoda aastal 2020*

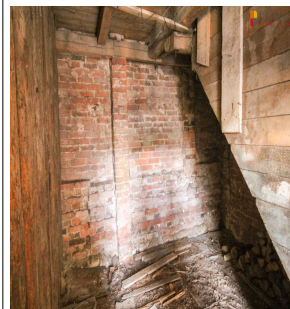

*II korruse korterite külm
esik; fotol seinte ja
põrandate algupärane
kattelaudis. Uksel
sepishinged, esiplaanil
laes sisse tapitud
pööningu luuk*

fotod aastast 2020

*II-I korrusel korter 1
algupärane välisuks koos
lingiga
foto aastast 2012*

*I korrusel olev kuurimaht
musta müürilao ja
muldpõrandaga*

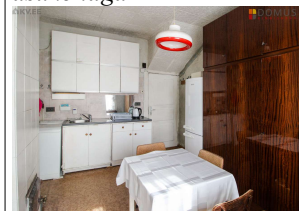

*Kuurist kaupluse
tahuurumi viiv
kinnimüüritud ukseava*

fotod aastast 2020

*Fotol näha 1951. aasta
plaanidel visualiseeritud
planeering ahju ja pliidi
asukohaga*

*fotol näha algupärane
pööningule viiv kaldtee
ukse kohal*

*fotol 1951 aasta plaanidel
kuvatud situatsioon
väikesest tualetist köögi
tagaküljel*

*II-I korrusel korter 1
näha algupärane aken ja
pööningule viiva trepi jälg
foto aastast 2012*

Fotol näha algupärane värvimata naturaalne pritskrohvi toon. Praeguseks on kaduma läinud pööningukorruse otsa-akna lahendus ja ülemiste korruste ilmselt algupärased aknad. Alumise korruse nelja kitsa akna asemele on tekkinud 2 suurt akent

Fotol näha algupärased aknad II-l korrusel. Puuduvad hilisemad madalama hooneosa juurdeehitused- räästakatus ja tuulekoja laiendus.

Eeskujud renoveerimistöodeks

Viljandi Huvikool C.R. Jacobsoni 47c (autori fot 2023) inventariseerimisjoonisega sarnane juugend dekoortagurpide viljapea motiiv. Võimalik eeskuju ajastutruu inetrjööri loomisel.

Korterelamu Pikk tänav 3 (autori foto 2023) võimalik eeskuju- peafassaadi eeldatav ajalooline akende ja aknapalede lahendus Jakobsoni 33 hoonel.

Elamu Pikk tänav 19 (autori foto 2023) võimalik eeskuju- aknapalede eeldatav ajalooline lahendus Jakobsoni 33 peahoone hoovipoolsel küljel.

Säilinud vana ahi endise seltsimaja „Koit“ ruumides- võimalik eeskuju- 33a ahjude uuendamisel³³

33 Muinsuskaitseameti eksperdi hinnang kultuuriseltsi „Koit“ maja mälestiseks tunnistamiseks https://register.muinas.ee/ftp/Eksperdi hinnagud/MKA_eksperdi hinnang_lisadega.Koit.pdf

Kokkuvõte

Jakobsoni 33 ajalooline kinnistu on oma hoonestuselt võrdlemisi terviklikult säilinud. Kuigi tegemist on nüüdseks hoonestuse osas kolme eri kinnistuga ja suur osa algselt kinnistu hulka kuulunud aiamaast on jagunenud mitme eri omaniku vahel- on hoonekompleksi tervik ja mahud selgesti tajutavad. Oma arhitektuursetes lahendustes võrdlemisi tagasihoidlik hoone on oma ajaloo vältel pakkunud peavarju paljudele Viljandi kultuuriloos tuntud ja tunnustatud isikutele ja väärib mäletamist ja märkamist kasvõi ainult sellel põhjusel. Askeetlikus lihtsuses annab hoonestuskompleks ilmselt üpriski ausa ülevaate kõrgema keskklassi ehituslikest ambitsioonidest, tegelikest võimalustest ja arusaamistest. Kuigi antud hetkel on palju ajaloolisest ilmest kaotsi läinud on võimalik üksikute säilinud lahenduste ja fotode põhjal väline lahendus taasluua. Interjööris tuleb ilmselt rohkem fantaasiat kasutada, kuna säilinud materjali on vähe, aga õnneks on võimalik naabruskonnas säilinud lahenduste pealt erinevaid võtteid ja lahendusi laenata. Antud hoonekompleksil on oma aus ja ärateenitud koht Viljandi arhitektuuri ja kultuuriloos ning väärib väarikat kohtlemist.

Lisa 1

Hoonega seotud isikute elulood

Ewald von Debler³⁴

– (kaasomanik (1850- ~1903)

Sündis Viljandis ringkonnakohtu arhivaari peres. Pärast kooli asus Debler Valka (Walk) apteeki õpipoisiks ja sooritas 1871. aastal Dorpatis apteekri abi eksamid. Töökogemusi omandas ta Pernaus ja Peterburis. Debler õppis aastatel 1873–1875 Dorpati ülikoolis farmaatsiat. Pärast ajutise diplomi saamist läks ta Peterburi tööle. Aastatel 1877–1879 oli ta sõjahaiglale apteegi juhataja ning sai selle töö eest pronks sõja medali ja Stanislavi ordeni. Aastatel 1880–1884 oli Debler Peterburi lähedal väikeste apteekide omanik, 1885–1892 tegeles ta põllumajandusega, ostes Viljandi lähedal Marienhofi valduse. Antud ostutehing toimub kohe peale Jakobsoni 33 kinnistu müüki. 1892. aastal ostis Ewald Aleksander Krauselt Jeesuse kirikuapteegi Riias ja asus uuesti oma erialale tööle. 1894. aastal astus Debler Riia Apteekrite Ühingusse ja oli ühingu direktor aastatel 1896–1900. Alates 1903. aastast oli ta abifondi president. 1903. aastal müüs Debler apteegi maha. Ewald Debler sureb aastal 1903.

Perekond Dabbert³⁵

- (omanikud 1863-1894)

Akadeemilise taustaga perekond. Friedrich Christian Hellmuth Dabbert oli kreiskoolide inspektor, linnakoolide juhataja ja linnaametnik. Tegutses peamiselt Valgas. Poeg Eduard Gustav Dabbert on jälgitava elulooga arst. Tütred Alexandrine Elisabeth Johanna Specht (sündinud Dabbert) ja Anna Julie Marie Wohlgemuth (sündinud Dabbert) abielluvad mõlemad matemaatikutega. Esimese abikaasa on Tartu gümnaasiumi matemaatika vanemõpetaja ajavehmikus 1822-1901 . Teise abikaasa on aktiivne päevapoliitik, samuti matemaatika õpetaja erinevates ülikoolides ja elu lõpus Liepaja linnaepäe.

Hans Silbermann³⁶

- (omanik ja elanik 1912-1917)

(1886 - 1960) oli eesti arst ja sõjaväelane (sanitaarkolonel). Hans Silbermann sündis kaheksalapselise pere viimase lapsena. Ta õppis Kalana külakoolis, Eesti Aleksandri koolis Põltsamaal ja Treffneri gümnaasiumis Tartus. Aastal 1905 astus ta Tartu Ülikooli arstiteaduskonda, mille lõpetas 1912. aastal. Pärast õpinguid töötas mõnda aega Viljandis arstina. Aastal 1914 mobiliseeriti Hans Silbermann sõjaväkke, osales Esimeses maailmasõjas.

34 Ewald Debleri elulugu

<https://aptieka.lv/senas-rigas-aptiekas/die-jesus-kirchen-apotheke/>

35 Friedrich Christian Hellmuth Dabberti järelhüüe Valga Linna kroonika 28.08.1884

<https://valgalinn.ee/wiki/2792-endine-linnakoolide-juhataja-ja-kreisikooli-inspektor-t-dabbert-suri-tartus/>

Dabberti väimehe Tartu vanemõpetaja Wilhelm Specht, portreefoto ja kaasnev tekst

https://www.ra.ee/fotis/index.php/et/photo/view?id=782698&_x=5d14db0c3c167

36 Hans Silbermanni elulugu

<https://www.vooremaa.ee/kalanast-parit-kolonel-hans-hans-silbermann-arst-ja-sojamees/>

Hiljem võttis arstina osa ka Vabadussõjast ja Teisest maailmasõjast. Vabanenuna sõjaväeteenistusest asus Hans Silbermann tööle Tartu Riikliku Ülikooli arstiteaduskonna sõjaväemeditsiinilise ettevalmistuse kateedri juhatajana. Aastast 1950 töötas ta Tartu Sanitaar-epidemioloogiajaamas osakonnajuhatajana. Hans Silbermann oli Korporatsioon Sakala asutaja ja vilistlane. Hans Silbermann on maetud Tartu Maarja koguduse Maarja kalmistule. Aastal 1992 avati tema haual tütar Agda-Thea Oksa eestvõttel Heinz Valgu kujundatud hauatähis.

Karl Theodor Grau³⁷

-(omanik ja elanik 1912-1917)

(1884-1952) Õppis Hugo Treffneri gümnaasiumis (1904) ja sooritas küpsuseksamid Peterburis. Õppis 1904-1905 Tartu Ülikooli füüsika-matemaatikateaduskonnas ja seejärel õigusteaduskonnas, mille lõpetas 1911. aastal.

Pärast pooleaastast töötamist Tartus vandeadvokaadi abina Oskar Rütli juures asus ta 1911. aastal Viljandisse, kus hakkas elavalt osalema seltskondlikus ja omavalitsuse tegevustes, olles aastail 1912-1917 ka ajalehe "Sakala" vastutav toimetaja. Viljandis elades astus Grau Viljandi Põllumeeste Seltsi, kus valiti juhatuse liikmeks ja seejärel seltsi esimeheks. Aastail 1914-1917 oli ta koos Kaarel Baarsiga ka "Sakala" väljaandja.

1917. aastal kuulus ta Viljandi Maanõukokku ja oli valitud Eestimaa Kubermangu Maanõukogu liikmeks.

23. juulil 1917 valiti Grau sotsiaaldemokraatide nimekirjas Viljandi linnavolikokku. 26. juulil kandideeris ta koos Mats Nõgesega linnapeaks. See õnnestus tal alles kolmandas voorus 29. juulil. Vastvalitud linnapeana loobus ta linnapea palgast, kuna oli kaksikvõimu aeg ja linnal ei jätkunud raha, et osta inimestele vajalikke küttepuid ja teravilja. Tema ajal asutati Viljandis Kaitseliit ja mindi kõigis linna algkoolides üle eestikeelsele õppele. 15. detsembril 1917. esitas Grau tagasiastumispalve. Tema asemel sai linnapeaks Gustav Talts ning Graust sai volikogu juhataja.

Vabadussõjas astus Karl Grau II polku lihtreameheks, üsna pea määrati ta sõjakohtu uurijaks. 1918. aastal kolis Grau tagasi Tartusse ja asus tööle advokaadina. Tartus elades oli Grau juriidilise ajakirja „Õigus“ toimetuse liige. Aastail 1918-1919 oli Tartus rahvaülikooli lektor, pidas 1919-1920 Tartu Ülikoolis loenguid Eesti kriminaalõigusest. 1920. aastal sai vandeadvokaadiks.

Veel jõudis ta aastail 1921-1922 olla Viljandi Põllumeeste Seltsi kirjatoimetaja ja esimees ning Viljandi Eesti Haridusseltsi juhataja.

1932–1934 töötas Grau kriminaalprotsessi projekti koostamiseks moodustatud komisjonis, mis asus kohtuministeeriumi juures. Karl Grau oli üks Tartu Õigusteadlaste Seltsi eestvedajaid ja selle esimene esimees. Grau valiti ka 1930. aastal Vandeadvokaatide Nõukogu liikmeks nii Tartus kui ka Tallinnas. Oli üks Sakala korporatsiooni asutajaid ja auvilistlasi. Oli 1932. aastast Läti aukonsul Tartus, 1933. aastast kuulus Tartu Rotary klubisse. Oli lühikest aega arreteeritud 1934. aastal seoses kuulumisega Vabadussõjalaste Liitu.

24. veebruaril 1940 annetati Graule Valgetähe III klassi teenetemärk.

Grau oli tegev ka majandusalal. Ta oli osanik Tartu telefonivabrikus, Tartu pärmivabrikus ning Räpina paberivabrikus. Samuti kuulus talle kinnisvara ning ta tegeles pangandusega.

37 Kasutatud artiklit „Karl Grau tegemised Sakala toimetuses“

<https://dea.digar.ee/article/sakalaew/1928/03/23/37>

http://viljandibibli.blogspot.com/2021/03/vlrk-110-viljandi-esimese-lugemisringi_79.html

Pärast Nõukogude vägede taganemist 1941. aastal töötas Grau mõnda aega kohtudirektorina. Karl Grau põgenes 1944. aasta sügisel Nõukogude võimu eest perega Saksamaale ning asus elama Augsburg-Kriegshaberisse. Paguluses osales Grau mitmes organisatsioonis. Karl Grau suri 18. augustil 1952 raske haiguse tagajärjel ning maeti 21. augustil Augsburg-Hochfeldi protestandi kalmistule.

Peeter Mets³⁸

-(omanik 1917-1940)

Peeter Mets on sündinud 31. märtsil 1867. a. Wana-Kariste vallas Kurmi talus taluomaniku pojana. Õppis kohalikus vallakoolis siis Halliste kihelkonnakoolis, Kuhlbari elementaarkoolis ja hiljem Viljandi kreiskoolis, milles lõpetas 1886. aastal. Teenis sundaega Vene sõjaväes ja oli teenistusaja lõpul Peterburi telegraafi alal veltveebli kutses. Noores eas õppis venemaal viinapõletamist ja täiendas end sellel alal Berliinis. Oli postkontori ülemaks Kadrinas, Voltvetis ja Suure-Jaanis. 1917. a. siirdus Viljandisse, kus asus tegutsema ärimehena. 1920. a. valiti aasta varem asutatud o/ü. „Alko“ juhatuse esimeheks. Oli tegev ka teistes majanduslikes ettevõtetes ja seltskondlikes organisatsioonides.

Peeter Metsa omandi ajas tegutseb hoones loomaarst, Viljandi tapamaja juhataja ja loomakaitse seltsi juhataja Vigrid Saar.

Vigrid Saar³⁹

- tuntud elanik

(kuni 1936 Friedrich August Saar) (1904-1942)

Aastast 1929 Viljandi Linna Tapamaja juhataja ja loomaarst. Aastal 1931 oli Saar Viljandi Loomakaitse Seltsi asutamise juures, olles pärast asutamist mitmel korral ka seltsi esimees. Eesti Vabariigi Loomakaitse Selts on autasustanud Friedrich Saart Rohelise Risti II klassi teenusmärgiga aastal 1936 ja aastal 1938 on ta valitud ka Eesti Loomakaitse Liidu uue

38 Kasutatud artikleid

Peeter Metsa 70- nendale sünnipäevale pühendatud artikkel Sakalas aastal 1935

<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaew19370327.2.27&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->

Alko ettevõtte lugu <https://ajalugu.ohuleht.ee/988803/eesti-esimene-korgevaartuslik-ja-puhtast-mahlast-vahuvein?>

39 Kasutatud Vidrik Saare elulugu https://et.wikipedia.org/wiki/Vidrik_Saar

40 Kasutatud väljalõiget ajalehest „Sakala“ Vidrik Saare kuulutusest aadressile Jakobsoni 33

<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaew19400520.2.38.2&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->

juhatuse liikmeks.

Ugala protokolliraamatu järgi oli Vidrik Saar 1930. aastast teatriseltsi Ugala juhatuse liige. 1930. aasta 17. märtsi koosoleku protokollis mainitakse Vidrik Saart veel kui juhatuse liikme kandidaati, aga 26. mail juba koos teiste juhatuse liikmetega. Aastatel 1933–1935 oli teatriseltsi Ugala esimees E. Konno. Septembris 1934 otsustas juhatus anda Vidrik Saarele arhivaari ameti. Juhatuses koosolekul 9. septembril 1935 valiti Vidrik Saar teatriseltsi Ugala esimeheks. Seda ametit pidas Vidrik Saar protokollide järgi kuni 1940. aasta augustini, kui sisekaitse ülemas otsuse kohaselt määrati 23. augustil seltsile uus juhatus.

Johannes Männik – omab Viiratsi juustutööstust nr.484, mis suletakse okupatsioonivõimude poolt aastal 1940⁴¹. Ajalehe kuulutuste järgi on nii Johannes kui ka tema isa tegevad Viiratsi meiereis⁴². Ajavahemikus 1940-44 on leitavad vähemalt 2 kuulutust, kus Jakobsoni 33 aadressil müükase piima ja piimasaadusi. Johannes Männiku abikaasa on Anton Irve vennatütar. Peale oma äia surma käib ta abiks ämma elukohaks olevas Vasila karjamõisas Holstre lähistel. Vasila kirjutatakse Johannes Männiku nimele. Algab 4 aastat kestnud kulaklikuks majapidamiseks tituleeritud majapidamise ja omaniku üle, mis lõppeb Johannes Männiku Siberisse saatmisega.

Teadaanne piimatoojatele

1) Kooskõlas Põllutöödirektooriumi korraldusega („Eesti Sõna“ Nr. 9 12. detsember 1941, a.) ja teadaandega („Eesti Sõna“ Nr. 7 — 11. jaanuar 1942. a.) Viljandi Linnavalituse kaubandus- tööstusosakond, kokkuleppel Viljandi Piimauhistu piimatööstusega teatab et järgmised kauplused on õigustatud piima etsetel tootjate vastu võtnud:

1. Junkur — Tartu 10.
2. Tulv ja Roover — Lassi 15.
3. Riisoniid — Lembitu 8.
4. Raba — Uueveski 13.
5. Eimla — Uus 24.
6. Grünbaum — Valuoja 7.
7. Kangilaski — Jakobsoni 2.
8. Uusrand — Tartu 36.
9. Ambos — Tallinna 25.
10. Liias — Oru 10.
11. Iives — Tartu 50.
12. Binsal — Tallinna 15.
13. Iives — Eha 6a.
14. Reinart — Tartu 67.
15. Kämer — Väike 4.
16. Vill — Mügi 6.
17. Eip — Jakobsoni 33.
18. Tuisk — Väksali 12.
19. Tuik — Tartu 90.
20. Rohberg — Kirikumõisa 13-a.
21. Bokman — Uku 11.
22. Spreng — Endla 24.
23. VEPSKO kpl. nr. 5 — Kauba 11.
24. " " " 7 — Riia 12.
25. " " " 8 — Pärnu 2.
26. " " " 10 — Kirikumõisa 32.
27. " " " 11 — Tallinna 14.
28. " " " 14 — Jakobsoni 33.
29. " " " 15 — Jakobsoni 77.

2) Piimatootjad, kes nimetatud kauplusi piimaga varustavad, on kohustatud end registreerima Viljandi Piimauhistus 22.—24. jaanuaril 1942. a. kell 8.—14.

3) Registreerida saab majapidamise omanik, valdaja või nende poolt kaaskirjaga varustatud volinik. Registreerijal peab olema kaasas valitud ja isiku elukohta tõendav dokument.

4) Registreerimisel tuleb anda ja allkirjaga tõendada: omaniku või valdaja nimi, majapidamise nimi ja aruokht, lüpslehmade arv, majapidamise keskmine päevane piima müügi tootang jaanuari ja veebruaril kuulul, sellest turustamine köht ja mitu korda nädalas turustamine toimub.

Registreerimiseks volitatud isikule antud kaaskirjas peavad kõik nõutud andmed loetletud olema.

5) Kõiki registreeritud piima tootjaid varustab Viljandi piimaühing piima turustamise raamatuga (piimaveeraamatuga), millest linnas piimaga liiklennise kehtlused on (alates 25. jaanuarist s. a.)

6) Piima eest raha maksmine toimub Põllutöödirektooriumi Piimandusametis jühiste kohaselt.

7) Käesolev teadaanne, samuti kõik Põllutöödirektooriumi korraldused ja teadaanded piima turustamise asjat on kehtivad ka Viljandi linnas asuivate lehmajärgide kohta.

Viljandi Linnavalituse kaubandus-tööstusosakond.
Viljandis, 17. jaan. 1942. Nr. 1140K.

Teadaanne

Laatide vajaliku piimaseguse kindlustamiseks pannakse Viljandi linnas, kuni esmapiima müügi aial.

1) Kõik lapsete kuni 12 a. vanadused (sisearvatult) on enaljäreisne õigustatud piima saama — 1 ltr. päevas.

2) Vanemad või laste hooldajad, kes soovivad oma kuni 12 a. vanaste laste järele kindlalt piima osta, registreerivad end linnas alimreelatud kaupluses alalise ostja nimekirjas.

Piima müüki toimetataval järgmised ettevõtted:

Viljandi piimaühing	— Kirikumõisa 39
Tulv ja Roover	— Tartu ta 15
Kauplus	— Tartu 10
„	— Tartu 10
„	— Riimadeld
„	— Lembitu 8
„	— Riia — Uueveski 13
„	— Riia — Uus 24
„	— Kaup — Mügi 7
„	— Kangilaski — Jakobsoni 2
„	— Uusrand — Tartu 36
„	— Ambos — Tallinna 25
„	— Liias — Oru 10
„	— Iives — Tartu 50
„	— Binsal — Tallinna 15
„	— Iives — Eha 6a.
„	— Rohberg — Kirikumõisa 13-a
„	— Reinart — Tartu 67
„	— Kämer — Väike 4
„	— Vill — Mügi 6
„	— Eip — Jakobsoni 33
„	— Tuisk — Väksali 12
„	— Tuik — Tartu 90
„	— Bokman — Uku 11
„	— Spreng — Endla 24

VEPSKO kpl. nr. 5 — Kauba 11
 " kpl. nr. 7 — Riia 12
 " kpl. nr. 8 — Pärnu mnt. 2
 " kpl. nr. 10 — Kirikumõisa 32
 " kpl. nr. 11 — Tallinna 44
 " kpl. nr. 14 — Jakobsoni 34
 " kpl. nr. 15 — Jakobsoni 77.

8) Simalaand ettevõttele pühakud on kohustatud 29. novembril s. a. alalste ostute registreerimisele.

Sakala noveber 1941

jaanuar 1942

43

41 Kasutatud toimikut -"Männik, Johannes Hansu p" EAA.M-599.2.299
 42 Kasutatud väljalõikeid ajalehest „Sakala“ aastast 1934 ja 1940
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaw19341221.2.29&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaw19420410.2.26.2&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->
 43 Kasutatud väljalõikeid ajalehest „Sakala“
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=is&oid=sakalaw19411122&type=staticpdf>
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaw19420117.2.15&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->

Kasutatud kirjandus

arhiiviallikad- fotod

- ehitusaegne foto aastast 1913 J. Riet– Viljandi Muuseumi fotokogu VM VMF 424:973 F
<https://www.muis.ee/museaalView/2796886>
- ehitusaegne foto aastast 1913 J.Riet- Viljandi Muuseumi fotokogu VM VMF 424:973 F
<https://www.muis.ee/museaalView/2796886>
- aerofoto aastast 1926 E. Adolf- Viljandi Muuseumi fotokogu VM VMF 462:23/3 F
<https://www.muis.ee/museaalview/2904403>
- aerofoto aastast 1926 E.Adolf- Viljandi Muuseumi fotokogu VM VMF 462:23/4 F
<https://www.muis.ee/museaalview/2904404>
- Silbermanni foto aastast 1913 J. Riet- VM VMF 424:739 F
<https://www.muis.ee/museaalView/2782177>
- perekond Pertma foto J. Riet 1906- EFA.215.4.9494
<https://www.ra.ee/fotis/index.php/et/photo/view?id=75957>

arhiiviallikad- käsikirjad

- kinnistu ostumüügi tehinguid kirjeldav toimik ajavahemiskust 1894-1942 EAA.3760.2.742
<https://ais.ra.ee/et/description-unit/view?id=200000002627>
- Õigusvastaselt võõrandatud Jakobsoni 33, 33A, 33B varade toimik nr.02006. Avaldaja Männik, Aivar; Männik, Arved EAA.M-890.5. 83
- Männik, Johannes Hansu p EAA.M-599.2.299
- kinnistu joonised aastast 1951 EAA.M-909.1.12699
- Jakobsoni 33a korterite 2 ja 4 ostu-müügi dokumendid ja kaasnev dokumentide kaust
- Jakobsoni 33 korteriühistu dokumendikaust

internetiallikad

- vanad linnakaardid
<http://vanalinnad.moood.com/?site=Viljandi>
- "Viljandi muinsuskaitseala haljasalad" Artes Terrae
<https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/uuring.pdf>
- "Kilde Viljandi meditsiini ajaloost " Heiki Raudla
https://vmh.ee/public/Kilde_Viljandi_meditsiini_ajaloost_H_Raudla_2012.pdf

- Johannes Männiku foto
<https://www.geni.com/people/Johannes-M%C3%A4nnik/6000000054478506095>
- Sakala konvendihoone ehituslugu Tartus
<https://sakala.ee/tartu-konvendihoone-ehitusloost>
- Muinsuskaitseameti eksperdihinnang kultuuriseltsi „Koit“ maja mälestiseks tunnistamiseks
https://register.muinas.ee/ftp/Eksperdihinnagud/MKA_eksperdihinnang_lisadega.Koit.pdf
- taustainfo loomakaitse seltsi tegevusest Viljandis
<https://loomakaitse.eu/kolm-naidet-tollasest-tegevusest/>

elulood

- Ewald Debleri elulugu
<https://aptieka.lv/senas-rigas-aptiekas/die-jesus-kirchen-apotheke/>
- Peter Ferdinand Debleri surmateatis 1858 aasta ajalehes Livländische Gouvernements-Zeitung
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=livzeitung18580604.2.3.1&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->
- Hans Silbermanni elulugu
<https://www.vooremaa.ee/kalanast-parit-kolonel-hans-hans-silbermann-arst-ja-sojamees/>
- Karl Grau elulugu ja foto
http://viljandibibli.blogspot.com/2021/03/vlrk-110-viljandi-esimese-lugemisringi_79.html
- Peeter Metsa 70- nendale sünnipäevale pühendatud artikkel Sakalas aastal 1935
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaew19370327.2.27&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->
- Alko ettevõtte lugu
<https://ajalugu.ohtuleht.ee/988803/cesti-esimene-korgevaartuslik-ja-puhtast-mahlast-vahuvein?>
- Karl Grau tegemised Sakala toimetuses
<https://dea.digar.ee/article/sakalaew/1928/03/23/37>
- Vidrik Saare elulugu
https://et.wikipedia.org/wiki/Vidrik_Saar
- Friedrich Christian Hellmuth Dabberti järelhüüe Valga Linna kroonika 28.08.1884
<https://valgalinn.ee/wiki/2792-endine-linnakoolide-juhataja-ja-kreisikooli-inspektor-t-dabbert-suri-tartus/>
- Dabberti väimehe Tartu vanemõpetaja Wilhelm Specht, portreefoto
https://www.ra.ee/fotis/index.php/et/photo/view?id=782698&_xr=5d14db0c3c167
- Els Krinerer geni
<https://www.geni.com/people/Els-Rebane/6000000018433483517>

ajalehekuulutused ja teadaanded Jakobsoni 33 aadressile

- Vidrik Saare kuulutus aadressile Jakobsoni 33
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaew19400520.2.38.2&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->
- kingsepa elukoht Jakobsoni 33
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaew19420508&l=et>
- piimamüügi teadaanded Jakobsoni 33
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=is&oid=sakalaew19411122&type=staticpdf>
<https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sakalaew19420117.2.15&e=-----et-25--1--txt-txIN>

Suulised allikad

- **fotod Peeter Metsa perekonna albumist**
- **pika-aegse elaniku Hellen Randoja mälestused**
- **Madli Vallikivi- Pätsi mälestused**